

TÕNIS KINDI NOORUS JA TEGEVUS EESTIS KUNI 1944. AASTA SÜGISENI¹

J. Lepajõe

Tõnis Kint on pärit Lembitumaalt – Suure-Jaani kihelkonnast, kus ta sündis 17. augustil 1896. aastal põlises Paasioja talus. Nagu tolle aja tava nõudis, tuli Tõnisel varakult tööle asuda, teha läbi sea-, lamba- ja veisekarjuse aastad ja kui kont juba kandma hakkas, siis tööpoisina koos palgatöölistega teha kõik talus ettetulevad tööd. Pingeline töö Paasioja põldudel ja laudas ning heinamaal kasvatas noore Tõnise visadust. Tema väljapaistvate vaimuannete kujunemisele võis kaasa aidata sugulus naabertalu Kolgioja Hansenitega. Kolgiojal oli ju sündinud meie suurkirjaniku Anton Hansen-Tammsaare isa Peeter Hansen. Paasioja pere oli tolle aja kohta kultuurilembene. Tõnis Kint kirjutab oma memuaarides *Mälestuskilde* (1986), et Paasiojal leidis *Virulase*, *Valguse*, *Sakala* ja *Oleviku* aastakäike. Tolle aja talupoegade kombe kohaselt ei visatud ära midagi, mida võis vaja minna. Seda enam, et ajalehtede eest oli raha välja antud.

Suure-Jaani kihelkond oli kultuuritasemelt suhteliselt arenenud kihelkond, seda eelkõige Joosep Kapi ja tema poja Hans Kapi tegevuse mõjul. Ka põllumajandus arenes siin kiiresti ja suur osa talusid oli mõisatelt välja ostetud. Kihelkonna põllumeestele jagasid tarkust ajakiri *Põllumees*, Viljandi Eesti Põllumeeste Selts (VEPS) ja esimesed kutselised põllumajandusinstruktorid Lilienblatt ja Arro talukorrastuse ning Jaan Mägi loomakasvatuse küsimustes. Osteti heina- ja viljaniidumasinaid, kasvatati sordiseemet, asutati rehepeksu- masinate ühinguid.

Noore Tõnis Kindi tõsisem kontakt kirjatarkusega algas Lahmuse mõisa Mähkküla koolis, mis asus sajandi algusaastatel Kooli talus. Seal oli koolmeistriks ühesilmaline Tõnu Simonlatser, keda kutsuti Kooli Tõnuks. Too mees nägi oma ühe silmaga selgemini kui teised kahega. Ta mõistis teistest paremini noore põlvkonna kasvatuse ja harimise tähtsust. Pärast neljakümne kaheksa aasta pikkust koolmeistritööd jätkas ta rändõpetajana, liikudes talust tallu, külast külla ning õpetades lastele lugemist ja kirikulaulu. Seejärel jätkas Tõnis Kint õppimist Kase koolis, kus tol ajal oli koolmeistriks Julius Nõmmik. Endises Kase koolimajas asub praegu Suure-Jaani vallavalitsus. Edasi tuli Suure-Jaani kihelkonnakool Hans Kapi juhatusel. “Kapi kooli” järel tuli Tartu reaalkool. Sellega lõtvus side kodutaluga, sest nüüd sai noormees seal töötada vaid koolivaheaegadel. Tõnis Kint lõpetas reaalkooli 1916. aasta kevadel. Käimas oli maailmasõda. Lootuses ajapikendust saada, astus Tõnis Riia Polütehnikumi, mis tol ajal oli evakueeritud Moskvasse, sest sakslased olid jõudnud juba Lätimaale. Seoses olukorra halvenemisega sõjarindel tühistati üliõpilaste ajapikendused ja teiste seas mobiliseeriti ka Tõnis Kint tsaariväkke. Tema teenistuskäik algas üliõpilaste pataljonis. Õige varsti saadeti ta Moskvasse lipnike kooli ja selle lõpetamise järel 1917. a. kevadel Petrogradi lähedale Krasnoje Seloosse tagavaraväeosas, sealt suvel Austria-Ungari rindele. Lühiajalise rindel viibimise järel saadeti see väeosa Bessaraabiasse reservi. Siin sai T. Kint teada, et on moodustamisel Eesti rahvuslikud väeosad. Ta sõitis Tallinna, kus ta määrati II jalaväepolku, mille üks pataljone asus Viljandis. Veebruarirevolutsiooni järel võimule tulnud Vene Ajutine Valitsus võimaldas luua Eesti Ajutise Maanõukogu ehk Maapäeva. See moodustati üldiste, kuid kaudsete valimiste teel ja astus kokku 1. juulil 1917. a., moodustades esimese 7-liikmelise Maavalitsuse. 1917. a. sügisel tulid enamlased Petrogradis võimule ja haarasid võimu sõjaväe toetusel ka mujal. Viljandi pataljon toetas Maanõukogu ja astus vastu enamlaste vägivallale Viljandimaal. T. Kint kirjutab, et 1918. a. algus oli tema elus raskemaid. Suri võõrasisa (isa oli surnud juba palju varem ja ema oli abiellunud esimese abikaasa vennaga). Ema jäi koos tütre Mariga üksinda talu pidama.

Kõige raskem poliitiline olukord oli Tallinnas, kus oli rohkesti enamlasi toetavat Vene sõjaväge. K. Päts kutsus 28. novembril 1917. a. kokku Maanõukogu, kes kuulutas end kõrgemaks võimuks Eestis. 23. jaanuaril 1918. a. otsustas Maanõukogu vanematekogu kuu-

¹ See ja järgnevad kaks kirjutist kanti autorite poolt ette Tõnis Kindi 100. sünniaastapäeva tähistamiseks 13. septembril s.a. Olustvere Kõrgemas Põllumajanduskoolis korraldatud mälestuspäeval

lutada Eesti iseseisvaks demokraatlikuks vabariigiks. Moodustati Eesti Päästekomitee, kes pidi Eesti iseseisvuse avalikult välja kuulutama. See sündiski 23. veebruaril Viljandis ja 24. veebruaril 1918 Tallinnas. Tõnis Kint oli ise Viljandis selle ajaloolise hetke tunnistajaks. Järgmisel päeval kella 11 paiku jõudsid Saksa väeosad Viljandisse. Algas Saksa okupatsioon. Rahvusväeosad saadeti laiali. T. Kint sõitis Paasiojale, kus ta oli tollal ainukeseks meestööjõuks. Vaatamata segasele ajale avanes võimalus Riias õpinguid jätkata, sedakorda põllumajandusteaduskonnas. Seal astus T. Kint ka *corp! Vironia* liikmeks. 1918. a. sügisel algas Saksamaal revolutsioon, misjärel Saksa väed hakkasid Eestist lahkuma. Nende järel hakkasid enamlased sisse tungima. Vastupanu osutamiseks hakati kiiresti Eesti vägesid korraldama. *Corp! Vironia* otsustas terves koosseisus astuda Eesti kaitseväge. T. Kint sõitis Tallinna, kus ta määrati ohvitserina soomusrongile nr. 2 kuulipildurite komandosse. See soomusrong sõdis mitmel pool ja T. Kint lõpetas sõja soomusrongi nr. 2 ajutise ülemana. T. Kint säilitas tihedad sidemed sõjakaaslastega elu lõpuni. Ta korraldas regulaarselt soomusrongi nr. 2 sõprusühingu kokkutulekuid, kuni kõik peale tema olid surma läbi lahkunud. Tema kaastoimetusel on Rootsist välja antud raamat *Laiarööpmeline soomusrong nr. 2 Vabadussõjas* (koostajad Edvin Reinvaldt ja Tõnis Kint. Trükitud Stockholmis, Välis-Eesti ja EMP kirjastus). T. Kint püüdis Vabadussõja veteranidele moraalset abi osutada. Vabariigi presidendina andis ta 28. novembril 1978. a. (Vabadussõja alguse kuuekümnendal aastapäeval) välja käskkirja nr. 1, millega kõik 28. novembril 1978. a. elus olevad Eesti Vabadussõjast 1918...20 osavõtnud sõdurid, allohvitserid ja veeblid ülendati ohvitserideks lipniku auastmes ja kõik ohvitserid ühe auastme võrra kõrgemale viimastest ülendusest kuni koloneli auastmeni. See ülendamine ei käinud isikute kohta, kes võitlesid Eesti iseseisvuse vastu või olid kohtulikult karistatud kriminaalkuritegudes. Kahjuks ei ole iseseisvunud Eestis seda käskkirja rakendatud ega avalikustatud.

Vabadussõja lõppemisel jätkas T. Kint oma põllumajandusõpinguid Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnas. T. Kint oli esimeste agronoomide hulgas, kes oma erihariduse said Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolis. Ta paistis silma oma laialdaste huvide ja võimekuse ning töökusega. Kui ühel aastal laekus teaduskonda kolm auhinnatööd eri varjunimede all, mis kõik auhinnati, siis ümbriku avamisel selgus, et kõigi kolme auhinnatud töö autoriks oli üliõpilane Tõnis Kint.

Viimase kursuse üliõpilasena tutvus Tõnis Kint Eesti Põllumeeste Keskse Lõuna osakonna sekretäri Jaan Hünersoniga, kes kutsus noore agronoomi keskseltsi teenistusse, enne aga soovitas end täiendada Taanis taluraamatupidamise ja agraarökonomika alal. Tartu Ülikooli lõpetamise (diplomitöö kaitsmine siiski alles 1928. aastal) järel 1924. aasta märtsis sõitiski T. Kint Taanimaale, kus asus tööpraktikale Roskilde linna külje alla Elisegaardi. T. Kint kuulas ka Taani põllumajandusülikoolis prof. Larseni loenguid. Ka täiendas T. Kint end lühemat aega Oslos ja Stockholmis põllumajanduse ökonomika küsimustes prof. Per Ludvig Nannesoni juhtimisel. Kodumaale tagasipöördumise järel asus T. Kint tööle Põllutöökoja Põllumajandusliku Raamatupidamise Talitusse.

1932. aastal valiti Tõnis Kint Põllutöökoja asedirektoriks ja 1936. aastal reformitud Põllutöökoja direktoriks, kus ta esimeseks ülesandeks oli põllumeeste konventide tööle rakendamine ja keskasutuse töö efektiivsemaks muutmine. Ta pidas Põllutöökoja töö edukuse aluseks tihedat koostööd kohalike põllumeeste ja konsulentide vahel.

Tõnis Kint oli juba 1920. aastast tegev Suure-Jaani ümbruse poliitilises elus, eelkõige kohaliku Maarahva Liidu osakondades. Ta on osa võtnud kõigist Maarahva Liidu kongressidest, välja arvatud esimene. Teisel põllumeeste kongressil osales T. Kint Taevere valla põllumeeste esindajana, olles ise alles esimese kursuse üliõpilane! Sellel kongressil pandi alus uuele põllumeeste poliitilisele organisatsioonile – Eesti Põllumeeste Kogudele. Neil kogudel oli suur edu. Esimestel Riigikogu valimistel 1920. a. said Põllumeeste Kogud juba 21 kohta.

1923. a. suri ema ja T. Kindil tuli talupidamine oma kätte võtta. Seetõttu jäi tema poliitiline tegevus mõnevõrra passiivsemaks. Varsti abiellus T. Kint Salme Redlichiga. Sündisid pojad Oole ja Arne. Seoses Põllutöökoja ellukutsumisega tõmmati ta uuesti poliitilisse ellu. 1932. a. ühinesid Põllumeeste Kogud asunike ja riigirentnike rühmaga Ühinenud Põllumeeste Erakonnaks ja saavutasid viiendas Riigikogus 42 kohta. Kuid kahjuks see ühendus lagunes kiiresti, Põllumeeste Kogudele jäi viiendasse Riigikogusse siiski 21 saadikut.

Üleminekuajaks Riigikogus (1936, 1938) T. Kint innukalt ei tegutsenud. Ta pühendas sel ajal peatähelepanu Põllutöökoja töölerakendamisele ja Isamaaliidu Viljandimaa organi-

satsioonidele. Põllumeeste Kogudes oli T. Kint K. Pätsi suuna kaitsja kuni selle erakonna sulgemiseni. Kuna Soots-Hünersoni suund Põllutöökojas kahtlustas T. Kinti vastasrindluses, siis paigutas ta T. Kinti abidirektori kohalt Põllutöökoja sekretäri kohale. Samaaegselt töötas T. Kint täie tööjõuga põllumajandusliku raamatupidamise talituses. Väljaspool Põllutöökoda oli T. Kint veel Tallinna Eesti Majandusühisuse esimeheks ja töötas ka põllumajanduslikus keskühisuses *Estonia*. Samaaegselt oli ta juhtivalt tegev põllumeeste keskpangas ja müügiühingus *Muna*.

Põllumeeskonna juhtimise kõrval ei jätnud T. Kint ka Paasioja talu unarusse. Ta kujundas selle lühikese ajaga ratsionaalseks majapidamiseks. T. Kint pööras peatähelepanu piimakarja arendamisele. Kahekümnendatel aastatel peeti Paasiojal söödanappuse tõttu vaid 5...6 lüpsilehma. Peremees asus uudismaa ülesharimisele ja ostis piirimehelt lisaks oma maale veel umbes 10 ha soostunud maad. Ta taotles pangast laenu ja viie aastaga kraavitas ja haris üles ligi 30 ha madalsood ning rajas sinna kultuurrohumaa. See heinamaa on praegugi kasutusel, vaid heinaküünid on lammutatud. Ka oli vaja veiste kohasemat lauta. Tolle aja kohta moodne puhaslaut automaatjootmisega valmis 1938. aastal. Selles oli ruumi 24 lüpsilehmale ja kuni 15 mullikale. Parem laut ja suurem sööda hulk võimaldasid suurendada lüpsilehmade arvu ja nende jõudlust. Eesti karjakontrollaastaraamatust XVI 1937/38. kontrollaasta kohta loeme, et Suure-Jaani piimaühingu II kontrollringis oli Paasioja talus 10 lehma, neist 8,4 aastalehma, keskmise aastatoodanguga 3236 kg piima ja 118,0 kg võirasva. Selle kontrollringi keskmine oli 2748 kg piima ja 101,8 kg võirasva. Paasioja lehmade kõrgem toodang oli saavutatud nähtavasti seeläbi, et rohke kõrssööda kõrval söödeti seal lehma kohta keskmiselt 393 sü ulatuses õlikooki, kontrollringi keskmisena aga ligi kaheksa korda vähem. Sel ajal oli Paasioja 10 lehmast 6 A, 3 AT ja 1 M tõugu lehm. Jätkus veiste tõuline parandamine, mis võimaldas mõni aasta hiljem juba tõuloomi müüa.

Juba noorest east saati huvitas T. Kinti mesilaste pidamine. Ta päris võõrasilt 20 mesilasperet. Edaspidi suurendas peremees mesilasperede arvu 50-ni ja mesindus andis tähelepanuväärse sissetuleku. Ka praegu peetakse Paasiojal mesilasi uuel, kõrgemal tasemel. Kolmekümnendatel aastatel ehitati ümber Paasioja elamu, et teenijatel oleksid omaette ruumid. See lubas palgata usaldusväärsed ja kohusetruud teenijad, mis suurendas talu majanduslikku kindlust ja hoidis 1940. aastal ära sotsiaalsed vastuolud peremehe ja teenijate vahel. Koostöö Suure-Jaani ümbruskonna põllumeestega toimus ühismeierei, majandusühisuse, turbaühisuse ja vastset ellukutsutud elektriühisuse tegevuses. Koostöös naaberpõllumeestega ja Suure-Jaani linnavalitsusega sai T. Kinti algatusel ette võetud Suure-Jaani linna ja ümbruskonna ühendamine Ulila elektrijõujaamaga magistraalliini kaudu. Sellega sai suur piirkond elektrivalgustuse ja võimaluse elektrimootorite rakendamiseks linnas ja taludes. Ka Paasiojal peksti vabariigi viimastel aastatel vilja elektri jõul.

Talumajapidamise juhtimine põhitöö kõrvalt nõudis kahtlemata T. Kindilt aega ja energiat. Selleks pidi ta sagedasti Paasioja ja Tallinna vahet sõitma. Kuid oma eesmärgi – Paasioja talu eeskujulikuks muuta – ta saavutas. See tõstis tema autoriteeti Suure-Jaani kihelkonna taluperemeeste hulgas ja kaugemalgi.

1936. aastal valiti T. Kint Põllutöökoja tegelikult juhiks – direktoriks. 1936. aasta rahvahääletus andis K. Pätsile volituse kokku kutsuda Rahvuskogu uue põhiseaduse väljatöötamiseks. Erakondlik agitatsioon oli üsna piiratud ja kandidaadid olid üles seatud peamiselt Isamaaliidu poolt. T. Kint kandideeris Suure-Jaani valimisringkonnas koos kolme võistlejaga. Valituks osutus T. Kint. Rahvuskogu töötas välja uue põhiseaduse, mille riigivanem kinnitas 3. sept. 1937. a. Uue põhiseaduse alusel toimusid 1938. a. uued Riigivolikogu valimised. Ka sel korral oli Suure-Jaani valimisringkonnas neli kandidaati ja valimised võitis jällegi T. Kint. Selles Riigivolikogus oli T. Kint põllumajanduskomisjoni esimeheks. Midagi põhjalikku ei saanud see Riigivolikogu korda saata, sest juba 1939. a. jagasid Saksamaa ja N. Liit mõjupiirkondi ja viimane sai Eesti pinnale oma sõjaväebaasid. 17. juunil 1940 ilmusid Eestisse okupatsiooniväed ja 21. juunil nimetati Ždanovi nõudel ametisse “Varese valitsus”. Sellega katkestati seadusliku valitsuse tegevus, kuid seaduspärane rahva volitus jäi talle alles, vaatamata sellele, et Riigivolikogu ja Riiginõukogu saadeti 5. juulil Ždanovi korraldusel laiali. Riiginõukogu likvideeriti päriselt, Riigivolikogu aga taheti uuesti valida. Kommunistlikule parteile meelepäraste kandidaatide ülesseadmiseks oli loodud “Töötava Rahva Liit”. K. Päts tegi Otto Puki kaudu T. Kindlile ülesandeks hoolitseda selle eest, et igas valimisringkonnas oleks peale nn. ametlike kandidaatide ka üks rahvuslik kandidaat. Olles samal ajal veel Põllutöökoja direktor, saatis T. Kint kohe välja 8 meest ülesandega külastada

kõiki valimisringkondi ja hoolitseda, et igas piirkonnas seataks üles rahvuslikud vastaskandidaadid. Taevere valla tegelased soovitasid T. Kindil kandideerida kodukihelkonnas. Ta esitas nõutud valimisplatvormi ja maksis 300 krooni kautsjonit. Rahvuslikud vastaskandidaadid koos T. Kindiga aga kõrvaldati ja nende esitamispaperid tühistati. Sellega lõppes T. Kindi avalik poliitiline tegevus okupeeritud Eestis. Põllutöökoda likvideeriti okupatsioonivõimude korraldusel 31. juulist 1940. T. Kint lahkus kohe Tallinnast ja asus Paasiojale. Ta arvas, et Taevere vallas elades pääseb ta esialgsest arreteerimisest sel põhjusel, et tasus korrekselt kõik peale pandud kohustused ja tagastas laenud. Selleks sai ta raha oma tuloomade müügist. Kaks müüdud tõulehma jäeti T. Kindi lauta hoiule 1941. aastani, need päästsidki T. Kindi küüditamisest. Nimelt mais 1941 tuli T. Kindile korraldus hoiul olevad lehmad viia Kärevere sovhoosi. Selleks tellis peremees kaubavaguni Olustvere jaama. Vaguni sai ta 13. juuniks. 14. juuni varahommikul oli ta juba teel Kärevere sovhoosist Tallinna. Samal varahommikul olid küüditajad teda Paasiojalt otsinud. T. Kint Paasiojale enam tagasi ei pöördunud ja varjas end Kohila lähedal tuttavate juures.

Saksa okupatsiooni ajal oli T. Kint lühemat aega omavalitsuse juurde loodud Turukorraldusvalitsuse juhiks. See asutus allus Majandusdirektooriumile. Selle valitsuse ülesandeks oli rahva toitlustamist korraldada ja okupatsioonivõimude poolt nõutavate sundnormide täitmise järele vaatamine. Sundnormid olid sageli liiga kõrged ja talud ei suutnud neid täita. Et T. Kint ei kindlustanud sundnormide täitmist, vallandati ta valitsuse juhi kohalt 1942. a. lõpus. Seejärel asus T. Kint Paasiojale, kus töötas 1944. a. septembrini. Oma abikaasa kahe pojaga saatis ta juba 1944. aasta augustis Saksamaale. Ta ise põgenes Eestist 22. septembril Põõsaspea sadama kaudu väikse kalapaadiga Rootsi.